

DİNİ İNANIŞLARIN MİMARİYE ETKİSİ

Birgöl ÇAKIROĞLU* - Nihan ENGİN**

Öz

Geçmişin değerlerine eğilmek, onların yaratılmasındaki bileşenleri gözden geçirmek, onların yaratılma ortamlarını açıklıkla ortaya koymak gelecek için aydınlık bir yol bulmayı kolaylaştırır. Mimariyi etkileyen etmenlerin fiziksel faktörler (yerleşim, iklim, malzeme v.s.) ve kültürel faktörler (halk özellikleri, ekonomi, gelenekler, dini inanışlar, aile ve toplum, temel ihtiyaçlar, bina yapım teknikleri v.s.) olduğu bilinmektedir. Mimarinin biçimleniş ve kuruluşunda bu faktörleri birbirinden ayırmak oldukça zordur. Mimari mekanın görülen, duyulan, algılanan, ölçülebilen, hissedilebilen faktörleri yanında, biçimlenmede etkili tanımlayamadığımız, göremediğimiz, hissedemediğimiz, ama var olduğunu tahmin ettiğimiz faktörler de bulunmaktadır. İnançların, inançlardan oluşan mimarilerin, onların yaratılmasındaki düşüncenin, mekana, konstrüksiyona, dekorasyona, strüktüre etkisinin yeterince işlenmemiş olması, mimaride inanış etkisini incelemeyi, inanışlardan kaynaklı mimarileri ortaya koymayı gerekli kılmıştır. Bu amaçla çok geniş bir yelpazede incelemeyi gerektiren konu uygarlık tarihinden örneklerle dinler ve oluşan mimarilerini içermekte, bu sayede dinin mimariler üzerindeki etkisine pencere açmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Din, dinler tarihi, uygarlık, mimarlık, dini mimari

* Karadeniz Teknik Üniversitesi, Yapı İşleri ve Teknik Daire Başkanlığı, 61080, Trabzon; onerose61@hotmail.com

** Karadeniz Teknik Üniversitesi, Mimarlık Bölümü, 61080, Trabzon, nihan_engin@hotmail.com

Abstract

The Influence of Religious Beliefs on the Architecture

Focusing on the values of the past, examining into the components in their formation and revealing the contexts in which they were created will facilitate finding effective solutions for the future. It is a well known fact that the factors that affect the architecture are the physical factors (settlement, climate, material, etc.) and cultural factors (the characteristics of people, economy, traditions, religious beliefs, family and society, basic needs, building construction techniques, etc.). It is fairly difficult to distinguish these factors from each other in the formation and foundation of architecture. Architectural space seen, heard, sensed, measured, felt capable of factors besides effective in shaping that we identify, we can not see, can not feel, but we estimate that there are factors that are in. Religion, belief composed of architecture, their in the creation of thought, space, to the construction, decoration, structure effect sufficiently be unprocessed, architecture, belief, examine the impact of beliefs originating from architecture to reveal it was necessary. For this purpose, a wide range of issues which require to examine the history of civilizations and religions, with examples from architecture consisting thereof, and thus the impact on religious architecture is to open the window.

Key Words: Religion, history of religions, civilization, architecture, religious architecture

1. GİRİŞ

Mimari formlar simgesel kökenli olup, din sıfatı ile nitelenen kültürlerde genel olarak ortak bulunmaktadır. Bu bakımdan Mısır, Yunan, Hindu, Budist, Hıristiyan, İslam mimarileri gibi ifadeler o kültürdeki yapıların o dinlere özgü simgelerden etkilenecek olduğu anlamını taşır. Bunların bir araya gelerek biçimlenişinde işlev ve teknik etkilidir ama yapısal elamanlar, ana form ve mekanlar, temelde gerek tasarım gerekse kullanım bakımından simgeseldir (Ataç 1981). Din, bir temsiller sistemini (inançlar, mitler, dogmalar, v.s.), bir örgütü (kiliseler, tarikatlar, mezhepler, v.s.) ve ritüelleri bir araya getirir. Aşkın veya

kozmetik bir düzene ait inançları, yaşam kurallarını ve ibadet biçimlerini içinde toplayan örgütlenme olarak tanımlanır (Dumortier, 2007). Bir dinde tanrı, inanç, ibadet, ahlak, kutsal kitap, vahiy-ilham, peygamber-kurucu ve cemaat kavramları yer almaktadır. Dinler, çeşitli şekillerde sınıflandırılmaktadır. Ancak literatürde kesin olarak kabul edilen bir din tanımı olmadığı gibi, kesin bir sınıflandırma da yoktur (Tümer vd. 1997). Örnek (2000) bu konuda dinleri; çıkış yerlerini esas alan coğrafi durumlarına, kendilerine bağlı olanların yer-yüzündeki dağılımlarına, tanrı kavramlarına, kurucularına v.b. göre bir takım gruplara ayırmıştır.

A.

Kabile dinleri: (İlkelerin dinleri)

Halk ya da ulus dinleri : (Eski Mısır, Yunan, Roma, Cermen dinleri; Yahudilik, Şintoizm v.b.)

Dünya dinleri: (Müslümanlık, Hıristiyanlık, Budizm, Çin dinleri v.b.)

B.

Çok tanrılı dinler: (Daha çok Antik Çağdaki dinler)

Tek tanrılı dinler: (Müslümanlık, Hıristiyanlık, Yahudilik)

C.

Doğa dinleri: (İlkelerin dinleri)

Ayinsel-kuramsal dinler: (Eski Hint ve Eski Amerika dinleri)

Kanun dinleri (Yahudilik)

Vahiy dinleri (Müslümanlık, Hıristiyanlık)

D.

Moral dinler: (Konfüçyizm, Taoizm)

Peygamberli dinler: (Budizm, Müslümanlık, Hıristiyanlık, Yahudilik)

Mitik dinler: (İlkel dinler)

E.

Kitabı olan dinler: (İlkel dinlerin dışında kalan dinlerin çoğu)

Kitabı olmayan dinler: (İlkel dinler) (Örnek 2000).

Bu çalışmada dinler, dinler tarihi açısından ele alınmış ve uygarlıklar ölçeği de dikkate alınarak incelenmiştir.

2. DİNLER, UYGARLIKLAR VE MİMARİ

Paleolitik: (M.Ö. 600.000-10.000) Sihirsel düşünüş hakimdir (Şenel 1996). Korunmak, barınmak ve tapınmak için mağaralar seçilmiştir. Tapınak mağaralar, ulaşılması çok zor, uzun ve karanlık dehlizlerin sonunda gizlidir. Duvarları resim ve kabartmalarla süslüdür (Mutlu 2001). Hayvanları çizmekle avlanacak hayvanlar bulacaklarına, yaralı olarak çizmekle de avın başarılı geçeceğine inanarak onları birer “sihir” aracı olarak kullanmışlardır (Şenel 1996).

Şekil 1. Lascaux mağarası, Fransa (Sanat tarihi ansiklopedisi 1983)

Neolitik: (M.Ö. 8.000-5.500) Sihirsel düşünüşten dinsel düşünüşe geçiş vardır. Bu çağda ilahi güçlere ya da ölümlere dinsel ve büyü ile ilişkili inanışlarla meydana getirilmiş ölümsüz anıtlar megalitlerdir. Menhir, dolmen, kromlek olarak üç ayrı tiptedir (Mutlu 2001). Menhirden, dolmen ve kromleklere geçiş ile artık anıt ölüye özgü, sırf mezarla ilgili anlamını yitirmiş ve kült törenlerine adanmıştır. Belirli bir düzende olmaları onlara kutsallık kazandırmıştır.

Simetri ve geometri ilkelerini içeren ve belirli bir planla kurulan biçimlere, dinsel yapılara dönüşmüştür (Sinemoğlu 1984).

Şekil 2. Megalitler (Taşkiran 1997)

Mısır: (M.Ö. 3000) Totemizm ve animizmden esinlenen, çok tanrılı din görülmüştür (Challaye 1998). Her şey tanrı-kralın yani firavunun çevresinde odaklaştı (Mc Neill 1994). Dini mimari olarak açık hava tapınağı, kaya tapınağı karşımıza çıkar. Açık hava tapınağı; pilon, dromos, hipostil ve sanktuesten oluşmaktadır. Kaya tapınakta kayanın ön kısmına tanrı ve firavun heykelleri koyularak pilon gibi düzenlenmiştir. Dokunulmazlık, sağlamlık, cesedin, servetin, hizmetkar ve hazinenin korunması gibi inançlarla oluşan mezar mimarisinde; mastaba, piramit, hipoje görülür (Mutlu 2001). Piramitler, sağlam formları ile ebediliğin sembolüdür. Matematik bir titizlik ölçülerinin muazzamlığı ve formlarının kapalılığı ile insanın yüceliğine ve ölmezliğine inandıran eserlerdir (Turani 1992). Mimarideki bitmişlik, güç ve kuvvet etkisi verir (Schulz 1983). Süssüz salon ve odalar, insana susma telkin eder, insanda sonsuzluk duygusu uyandırır (Turani 1992).

Şekil 3. Kaya mezarı Abu Simbel

(http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Abu_Simbel_Temple_May_30_2007.jpg)(01.08.2013)

Mezopotamya: Dini düşünce, doğa güçlerinin kişileştirilmesi, onların ölümsüz olmayı da içeren çok büyük güçlere sahip insanlar olarak görülmesidir (Mc Neill 1994). Tapınaklar gök ile yer arasındaki buluşma noktaları, insanların ve tanrıların birbirleriyle karşılaştıkları yerd (Başvuru kitapları Mitoloji 2010). Zigurat, üst üste yerleştirilmiş, gittikçe küçülen, teraslar ile göğe doğru yükselen, bir kule-tapınak yatay tepe niteliğindedir. Gökyüzüne yükselen merdiven yaparak tanrıların yeryüzüne inmeleri düşünülmüştür (Moscatti 1985, Childe 1995). Ebedi yaşama kaygısı görülmez. Gösteriş ve ihtişam, hep bu dünya içindir. Büyük salon anlayışı, dünyada yaşama, yani dünya nimetlerine önem verme ilkesine dayanır (Turani 1992).

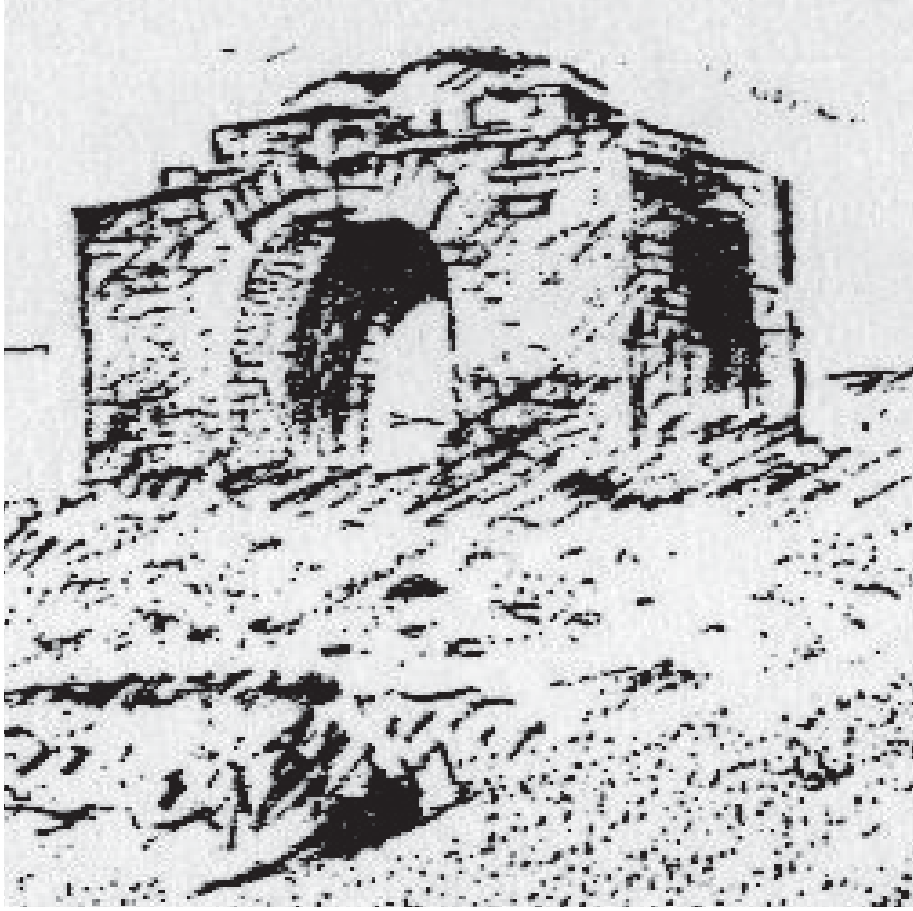
Şekil 4. Zigurat (Mezopotomya)

(<http://www.epistemica.com/wp-content/uploads/2012/05/Ur-Ziggurat.jpg>) (02.08.2013)

Girit: (M.Ö. 1900) Tapınak yapısı gelişmemiştir. Dini törenler sarayların şapellerinde veya dağlardaki mağaralarda yapılıyordu. Buna karşın mezar yapıları önemlidir (Mutlu 2001).

Miken: Saraylarının duvarlarındaki fresklerde dini törenler ve tapınma sahneleri olmadığı gibi, saraylarda hiç şapel yapılmaması, Tanrılar kültürünün gelişmemiş olduğunu gösteriyor. İki tip mezar yapısı gelişti; Sahte kubbeli kaya odası, kubbeli mezar (Mutlu 2001).

Pers: (M.Ö. 6-4 yy.) Dini merasim, yanan bir ateş etrafında kurban kesmek, ilahilerle dans etmektir. Kutsal ateşi sürekli devam ettirmek için ateş mihrapları yapılmıştır (Ünsal 1996). Ateş mihrapları genellikle 2 metre yükseklikte bir platform üstünde, dörtgen planlı binalardır. Kutsal hücrenin önünde bir avlu bulunur. Hücrenin tavanını dört sütun taşır, ortada ateş yakılacak bir yer vardır (Mutlu 2001).

Şekil 5. Ateş mihrabı (pers) (Ünsal 1996)

Yunan: Din sanatın ve edebiyatın etkisine girmiş, şairler ve heykeltıraşlar tarafından işleyip geliştirilmiştir (Üçyiğit 1968). Dini mimari eserleri tapınaklar, sunaklar ve mezarlardır. İ.Ö. 8.yy başlarında Homeros'un destanlarıyla birlikte insan biçiminde tanrılar dünyası meydana gelmeye başladığından, tanrıların heykellerini, eşyalarını ve kutsal hayvanlarını barındırmak için tapınaklar yapıldı. Tapınak tanrı heykelini barındıran tek odalı, ya da arka arkaya iki veya üç odadan meydana gelen, cephesi sütunlu bir yapı idi. Halk tapınağın içine giremez, tanrı heykelini ancak uzaktan seyrederek tapar ve dini törenler tapınağın önünde duran bir sunağın çevresinde yapılırdı (Mutlu 2001, Akarca 1972). Her şeyde ideal bir denge ve simetri aradılar (Roth 2000).

Şekil 6. Parteneon Tapınağı (Atina)-yunan

Roma: Başlangıçta animistik bir din olan Roma'da dinin merkezi evdi. Armağanlar insan olmayan ruhlara sunulurdu. Her evde ruhlara sunuların sunulduğu kutsal bölümler vardı. Yunanlılarla temaslarından sonra Romalılar, kent yada devlet tanrılarına Olimpia tanrılarının karakterlerinin çoğunu yüklediler (Roth 2000). Kare, dikdörtgen, yuvarlak ve kubbeli tapınak olmak üzere dört tip Roma tapınağı vardır. Ön cephedeki alanda toplanan halka dini veya siyasi konularda söylev vermek mümkündü. Kent dışında yapılan Roma mezarlıkları biçimleri yönünden özellikler gösterirler. Mezarlar; sarkofaj, kolumbarium, mozole olarak üç tiptir (Mutlu 2001).

Şekil 7. Panteon-roma

(<http://notjustanotherdolcevita.files.wordpress.com/2012/05/dscn3907.jpg>) (02.08.2013)

Eski Amerika: 16.yy da İspanyollar, “Yeni Dünya”yı kendilerine koloni yapmak için gittiklerinde, bu ülke halklarının devletleşmiş büyük uygarlıklar düzeyinde olduklarını görmüşlerdi. Bunlar arasında iz bırakanlar Meksika’daki Aztekler, Peru’daki İnkalar ve Mayalar idi (Turani 1992). Maya dini ile aztek dininde göksel ve tarımsal olaylarla bağlantılı tanrılardan oluşan bir panteon vardı (Başvuru kitapları Mitoloji 2010). Mayaların din merkezleri çok büyük boyutta kentlerdir. Kentler bir tapınak bölgesinin çevresinde gelişmiştir. Yapı türü; Basamaklı piramit ve saraydır. Piramidin tepesinde tek katlı, dörtgen planlı bir tapınak yer alır (Sanat tarihi ansiklopedisi 1983). Aztek piramitleri de aynı basamak düzenine sahiptir (Monnier 2006). İnkada

İnka imparatoruna güneş tanrısı İnti'nin yaşayan bir görünümü olarak tapılırdı (Başvuru kitapları Mitoloji 2010).

Şekil 8. Maya tapınağı

<http://toptenpk.com/top-10-tourist-destinations-in-2013/> (04.02.2014)

Hindistan'da yaklaşık dörtbin yıllık bir geçmişe sahip olduğu kabul edilen Veda'ları esas alan, kast sistemine dayanan Hinduizm, M.Ö. 6.yy. da Budizm ve Caynizm; M.S. 15.yy da da Sihizm ortaya çıkmıştır (Turani 1992).

Hinduizm: (M.Ö. 2000-1500) Veda dinine yerli kültürlerin eklenmesi ile oluşmuş bağdaştırmacı, çoktanrılı ve bölümlere ayrılmış bir dindir. Ne herkes tarafından kutsal kabul edilen bir tanrı, ne ortak ibadet şekli, ne de hiyerarşik bir örgütlenme vardır. Farklı isim ve biçimlerde yüzlerce tanrı bulunur (Dumortier 2007). Tapınak, tanrılar ve insan arasında temasın sağlandığı yerdir. Genellikle Hindu tanrısı Şiva ya da Vişnu'ya adanır. Tapınağın odak noktası tanrının tasvirinin bulunduğu merkezidir (garbhagriha) ve tapınak mimarisi dışarıdan garbhagrihaya doğru inananların hareketini sağlayacak ve tavaf olanağı veren kemerli yollarla, tanrıya yaklaşıldıkça kutsallığı artan salon ya da odalarla (mantapa) tasarlanmıştır http://tr.wikipedia.org/wiki/Hoysala_mi

marisi (04.02.2014). Mabetlerin yanında, kutsal yıkanmaya elverişli, havuz bulunmaktadır (Tümer vd. 1997).

Şekil 9. Prambanan tapınağı

<http://www.dantelsandigi.net/ork/248376-dunyadan-10-harika-tapinak.html> (06.05.2011)

Budizm: (M.Ö. 6.yy) Izdırabı giderici sekiz kollu yol ilkesine dayanır (Tümer vd. 1997). Ermişlerin küllerinin bulunduğu, çoğu kubbeli olan stupa gelişti. Stupada, kubbe dünyayı koruyan cenneti ifade eder. Yüzyıllar içinde kubbe biçimli stupalar kule biçiminde yükselen yapılara dönüştü. Din, İpek yolu boyunca doğuya doğru yayıldıkça taştan yapılmış bu kuleler Çin ve Japonya'nın zarif ahşap tapınaklarına ve pagodalarına doğru bir gelişim gösterdi (Borden vd. 2010). Bazen yuvarlak, genellikle dört ya da daha fazla kenarlı bir temel üzerine oturtulan yapı, daralarak yükselir. Bir pagodanın kat sayısı 5 ile 13 arasında değişir. Katlar daima birbirinden farklı büyüklüktedir. Üzerlerinde çepeçevre bir saçak bulunan bu katlar Tanrıların gök katlarını temsil eder <http://tr.wikipedia.org/wiki/Pagoda> (04.02.2014). Kaya tapınakları, geniş bir salon ve bir de giriş (vestibül) bölümünden ibaretti. Esas salon, kayanın içine beşik tonozlu bir oylum biçiminde oyuluyordu (Turani 1992). Budist tapınaklarda (otera) geleneksel olarak şu bölümler bulunur: Ana salon,

Eğitim salonu, Pagoda, Kapılar, Çan <http://www.gulkesen.com/index.php/gezi-notlari/1-japonya/5-japonyada-din> (04.02.2014).

Şekil 10. Budist kaya tapınak

<http://www.corbisimages.com/stock-photo/rights-managed/42-20499108/chaitya-buddhist-temple-ist-cent-bc-karli> (08.08.2011)

Caynizm: (M.Ö. 6. yy.) Özellikle şiddete başvurmama konusunu vurgulayarak, ruhani bağımsızlığı ve eşitliği amaçlar. İnsana ait en yüce mükemmelliğin ortaya çıkarılmasına uğraşır. Sevgi ve merhameti yüceltir <http://tr.wikipedia.org/wiki/Jainizm> (04.02.2014). Caynist mabedlerinde heykeller bulunmaktadır. Bu heykeller önünde ilahiler söylenir, onlara meyve ve sebze sunulur; önlerine lamba ve tüsüler konulur (Tümer vd. 1997). Jain Tapınakları, genellikle beyaz mermerden inşa edilmiştir. Bu tapınaklar, yüksek bir

platform üzerindedir. Etrafı duvarlarla çevrilidir http://www.indiapicks.com/annapurna/D_Rajput.htm (04.02.2014).

Şekil 11. Palitana tapınağı <http://tr.wikipedia.org/wiki/Jainizm> (04.02.2014)

Sihizm: (M.S. 15.yy) Monoteist, Guruyu takip etme ve Tanrı adını zikretmeye dayanır (Tümer vd. 1997). Halk arasında Altın Tapınak olarak anılan tapınak Sih inancındaki en önemli ibadethane olduğu gibi, Sih gurudwaralarının da en eskilerinden biridir. Hindistan'ın Amritsar şehrinde yer almaktadır. Tek bir tapınaktan öte büyük bir kompleksi kapsar; kompleksin ortasında ise tapınak bulunur. Tapınağı çevreleyen sunî bir göl bulunmaktadır ki bu gölün ismi AmritSar yani “Kutsal Su Gölü” veya “Ölümsüzlük Pınarı Havuzu”dur. Tapınağa dört yandan girişler bulunmaktadır ki bu hoşgörü ve açıklığın önemini simgeler. Tapınak kompleksinin içinde geçmiş Sih Gurularına, Azizlerine ve şehitlerine ait birçok türbe bulunmaktadır. Her biri tarihî bir olay veya Sih

aziziyle ilişkilendirilmiş üç kutsal ağaç bulunmaktadır http://tr.wikipedia.org/wiki/Harmandir_Sahib (04.02.2014).

Şekil 12. Altın tapınak-sihizm

<http://www.kadinlaricin.net/tatil/altin-tapinak-hindistan.htm>
(05.02.2014)

Çin'de Şanglar'ın Tanrı Kral Kültü, Çu'ların Gök'ün Çin İmparatorunu yeryüzündeki vekili olarak atadığı savı, Konfüçyüsçülük, Lao-Çe'nin Düşünceleri vardır (Şenel 1996).

Konfüçyüsçülük: (M.Ö. 6.yy) Bir vahye, bir imana, bir metafiziğe değil, insan doğasını tanımaya dayanan bireysel, toplumsal ve siyasal bir ahlak-tır (Dumortier 2007). Düzen ve hiyerarşiyi her şeyin üzerinde görür. Farklı devirlerde yapılmış binalarda sabit bir inanış sistemini yansıtan yapısal süreklilik ve Konfüçyüsçü evrenbilimi yansıtan kent planlaması ve yapı biçimi görülür. İmparator Tanrı'nın oğludur ve ona sorgusuz itaat edilmelidir. Bu nedenle, tapınak ve sarayların yanı sıra, yer ve cennet arasındaki bağı sim-

geleyen yapılara da büyük önem verir. Bütün kentler ve yapılar, aynı düzene dayanan planlama ilkelerini izler (Melvin 2009).

Şekil 13. Konfüçyüsçülük tapınağı

<http://static.panoramio.com/photos/large/36146526.jpg> (05.02.2014)

Taoizm: (M.Ö. 6.yy) Eski Çin'in dinsel mirasını ve Lao-Tzu öğretilerini M.Ö. 6. yüzyılda birleştirir. Bu din Tao'nun mistik arayışını kapsar. Doğayı tanımaya dayanan dünya ve insan anlayışı Qi'yi (temel enerji) ve karşıt fakat birbirinin içine geçmiş iki ilke olan Yin ve Yang'ı merkez alır (Dumortier 2007). Unesco'nun dünya kültür mirasları arasında yer alan Cennet Tapınağı, o dönemdeki tüm ayin ve dini ritüellerin gerçekleştirildiği yerdir. Tapınak mimarisinde daire ve kareler hakimdir. Genellikle kare şeklindeki tabanların üzerine daire şeklinde binalar yerleştirilmiştir. Kare dünyayı, daire ise cenneti temsil etmektedir. Tapınak dünya ile cennetin birleştiği noktadır. Bu sebeple de karelerle daireler çakıştırılmıştır. İmparatorun kurban için kullandığı yuvarlak yüksek sunak; insan, dünya ve cenneti temsilen üç kademededir. Tapınak kompleksinde oruç sarayı, müzik yazıhanesi, kutsal kasap, kutsal

mutfak, kutsal kiler gibi yapılar bulunmaktadır <http://epochtimestr.com/index.php/cennet-tapinagi> (05.02.2014).

Şekil 14. Cennet tapınağı- Taoizm (Stierlin 1997).

Japonya’da ilk halk dini Şintoizm yanında, Budizm ile Çin asıllı Konfüçyüs dini ülkede çok yayılmıştır (Turani 1992).

Şintoizm: (Tarih öncesi) Japonya’nın yerli dini olan Şintoizm, insandan üstün varlık olan ve atalardan kalan ya da doğayı temsil eden kamilere tapınma biçimlerinin bütününden oluşur. Tapınakların ucunda kutsal mekan ile insanların dünyasını birbirinden ayıran kapılar vardır (Dumortier 2007). Japon ibadet geleneğini biçimlendirmiş, ama belirli bir mimari kimlik yaratmamıştır. Çin’in ahşap yapı biçimi ve güçlü çatıları benimsemiş, anlatım teknikleri süsleme sanatına yüksek bir zarafet kazandırmıştır. Mimari kompozisyonda simetrik ve asimetrik etkiler ile bunları dengeleyen teknikler kullanılmaya başlanır. Giderek mimaride aşırı derecede karmaşık bir kompozisyon anlayışı yerleşmeye başlar. Her öğenin uygun bir yeri ve ölçüsü vardır. Buna karşılık, öğeler, soyut bir geometrik düzen ya da simetri yerine, yapı bileşenlerinin karmaşık etkileşimine dayanır. Böylece, doğa ve sosyal hiyerarşi, ikincisinin ilkinin sonucu olduğunu ima edecek şekilde iç içe geçirilmiş olur. Bu dinin mimarlığı, doğa ve insan becerisi arasında denge kurmaya çalışır (Melvin 2009). Tapınaklarında; Torii, Komainu, arınma çeşmesi, ana salon ve adak salonu, ema, omikuji, Sahne bölümleri bulunur <http://gulkesen.com/index.php/>

gezi-notlari/1-japonya/5-japonyada-din (04.02.2014), (Başvuru kitapları Mitoloji 2010).

Şekil 15. Şintoizm tapınağı <http://cdswr.uwaterloo.ca/Shinto.html> (04.02.2014)

Yahudilik: Tanrı ile onun Yasa'sına (Tevrat) uyması gereken halkı arasında İbrahim tarafından gerçekleştirilmiş, İshak ve Yakup tarafından yenilenmiş ve Musa tarafından onaylanmış bir ahite dayanan tektanrılı bir dindir (Dumortier 2007). Yahudilik Tek tanrıya, vahye dayanan kutsal kitap ve peygambere yer vermesiyle milli dinlerden, millileştirilmiş bir ırka tahsis edilmesiyle de ilahi dinlerden farklı bir durum göstermektedir. Yahudilerin ibadet yerine sinagog denir. Dua evi, birlik, toplantı evi, eğitim evidir. Sinagog deyince ana ibadet mekanının yanı sıra küçük ibadethane, Torah gibi eğitim amaçlı mekanlar ile birlikte, haham odası, çeşme veya sarnıç gibi bir su kaynağı, tuvalet v.b. müstemilat, yemek salonu, toplantı salonu, ritüel temizlik için Mikve, Sukkot bayramında kullanılan suka çardağının da bulunduğu avlu gibi birçok yan mekan daha akla gelmelidir. Sinagoglarda en kutsal yer, Toralar'ın saklandığı ehal'dir. Ehal, yapının Kudüs'ü gösteren duvarı üzerinde yer alan bir dolap veya niş şeklindedir. Teva Torah'ın okunduğu kürsüdür (Türkoğlu 2003).

Şekil 16. Franfurta sinagog <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sinagog> (05.02.2014)

Hıristiyanlık: Filistin bölgesinde doğmuştur. Evrensel, vahiy ve kutsal kitaba dayanan, özde tektanrılı olmakla beraber, sonradan üçlemeye (teslis) yer vermiş ilahi kaynaklı bir dindir (Tümer vd. 1997). Dini mimariye; kilise, martiryum, vaftizhane katılmıştır. Kiliseler; bazilika, merkezi planlı ve karma planlı olarak yapıldı (Mutlu 2001). Nef, narteks, apsis, kor, altar gibi kısımlardan oluşan kiliseye girince, apside doğru orta gemi boyunca yürünür. Bu yol dünyadan İsa'ya giden yol anlamına gelir. Yapı içinde dikey silmeler ve üzerin de kaburga haç tonozlarla aşağıdan yukarı bir yön kazanır ve bu hareket, “Tanrıya Doğru” bir yönelme olarak kabul edilir (Turani 1992). Loş mekan anlayışıyla, Hıristiyanlığın “asli günah” kavramından doğan karamsar ruh halini yansıtır. Daima üç nefli olarak yapılması bu dinin teslis inancından ileri gelmektedir

http://www.kultur.gov.tr/portal/arkeoloji_tr.asp?belgeno=2953 (14 Şubat 2003). Planı haça geçirilmiş (Hz.) İsa imajını aksettirir (Bammat 1987). Gotik yapı, ince, zarif bünyesi ile muazzam tonozları taşır görünmekte ve büyük ışıklı pencereleri yüzünden, dayanıksızmış hissini vermektedir. Bu bakımdan, katedrallerin mucizevi bir etki altında olduğu kabul edilmektedir (Turani

1992). Cennet dünya ile kıyaslanamayacak kadar mükemmeldir. Fakat matematiksel saflık ve ışığın varlığı ilahi güzelliği dünyaya getirmeyi mümkün kılar. Matematiksel oranlarla düzenlenmiş farklı taş kaburgalar arasındaki bo-yut ve ilişkiyle, özenle işlenmiş vitraylardan katedrallerin içine süzülen ışıkla, cennete yeryüzünden bir bakış olanağı sağlar. Mükemmel cennet ile kusurlu dünya arasında köprü kurmak mimarlığın amaçlarından biridir (Melvin 2009).

Şekil 17. Duoma Katedrali

<http://www.layoverguide.com/wp-content/uploads/2009/11/Milan-Cathedral-Duomo-di-Milano-in-Milan-Italy.jpg> (05.08.2013)

İslam Dini: M.S. 7.yy.da Arabistan'da doğdu. Evrensel bir dindir. İslam, dünya-ahiret dengesini kurarak, orta yolu tavsiye ederek, insanların birlik içerisinde beraberce huzurlu olarak yaşamalarını amaç edinir (Tümer 1997). Dünya-dünya ötesi karşıtlığı olmadığından dinsel ve din dışı sanat arasında hiçbir karşıtlık bulunmaz. Cami, çoğu zaman dört bir yanı sütunlu revaklarla çevrili ve ortasında genellikle bir şadırvan bulunan dört köşeli bir avludan, ibadetin ve toplantıların yapılmasına yarayan büyük bir kapalı mekandan ve minareden oluşur (Sanat tarihi ansiklopedisi 1983). Duvarları, tavanları kaplayan soyut ve bitkisel süslemeler, sonu olmayan bir doku arz etmektedir. Mistik doku ebediliğın, ölümsüzlüğün bir formülü gibi gelir (Turani 1992). İslam'da esas unsurların hepsi tevhid ilkesi ile birbirlerine bağlanmıştır. Tevhid'in estetik ifadesi: Soyutlama, modüler yapı, birbirini takip eden kombinasyonlar, tekrar, dinamizm, karmaşıklık olarak ifade edilmiştir (Raci vd. 1999). Kubbe-

ler, gizemli boşluk etkisi ile kutsal bir hava verdiği gibi, dikkatin yoğunlaştığı merkezi de teşkil eder. Değişik işlevleri karşılamak amacıyla ayrı yapıların tasarlanmaya başlaması sonucunda külliyeler ortaya çıkmıştır. Genellikle dış avlu, iç avlu, cami içi olmak üzere üç ana bölüme ayrılmaktadır (Keleş vd. 2001). Mekke istikametini gösteren, duvara açılmış bir niş olan mihrabı, cuma günleri hutbenin okunması için vaaz kürsüsü olan mimberi ve müminlerin namaza çağrılmasında yararlanan minareyi kapsamaktadır (Bammat 1987, Dickie 1996, Grabar 1998). Namaz kılma sırasında ön sıraların daha makbul oluşu, safların uzun olmasını ve sonuçta mekanın enine büyümesini doğurmuştur (Günay 2002). Mükemmel yaratılış düşüncesine uygun olarak, farklı parçalar arasında denge kurmayı amaçlar. Camilerin mimari karakteri, öteki kültürlerden gelen minare ve kubbe gibi özelliklerin yanı sıra, basit ama zengin bir biçimde bezenmiş öğelerin tekrarına dayanır (Melvin 2009).

Şekil 18. Kocatepe cami

3. SONUÇLAR

Din mimariyi biçimlendiren en önemli faktörlerden biridir. Her dinin kendine özgü dini mekanları vardır. Mesela; ebediliğin sembolü olan piramitlerin masifliği Mısırlıların değişmez evren görüşünü, ziguratlar ve maya tapınaklarında basamaklı olarak gökyüzüne yükselen tapınaklar yaparak insanları cennete yaklaştırma ideali, Tanrı için yapılan Yunan tapınaklarında görülen denge, Yunan felsefesindeki denge idealinin, ince, zarif bünyesi ile mucizevi bir etki altında görülen gotik katedrallerin yukarıya doğru yükselişi tanrıya doğru bir yönelmenin ifadesidir.

Dini oluşturan kavramların ya da alt kavramların her tasarımcı açısından anlatılmak istenen farklı bir dili vardır. Bu dil mimar aracılığıyla anlamsal ve dizimsel olarak sunulmakta ve kullanıcı bu kurguyu daha çok dizimsel boyutta yorumlamaktadır. Dini yapılarda anlamsal ve dizimsel boyut analizleriyle dini kavramların etkisinin analiz edilmesi, soyut değerlerin somut biçimlere ve sonuçlara ulaşması gerekmektedir.

Tablo 1. *Din, Uygarlık ve Mimarlık*

Paleolitik	Neolitik
	
<p>Boğa ve geyikler, Le Portel mağarası, Fransa (Sanat tarihi ansiklopedisi 1983)</p>	<p>Stonehenge http://www.google.com.tr/search?q=neolitik+mimari (16.05.2013)</p>

<p><i>Mısır</i></p> 	<p><i>Mezopotamya</i></p>
<p>Gize Piramitleri http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:All_Gizah_Pyramids.jpg (05.02.2014)</p>	<p>Zigurat http://www.merakname.com/depo/mezopotamya.jpg (16.05.2013)</p>
<p><i>Girit</i></p> 	<p><i>Miken</i></p>
<p>Konosos sarayı http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Knossos_Palais_2.JPG (16.05.2013)</p>	<p>Atreos mezarı http://www.google.com.tr/search?q=atreus+mezar (16.05.2013)</p>
<p><i>Pers</i></p> 	<p><i>Yunan</i></p>
<p>Ateş mihrabı http://www.fouman.com/Y/Image/History/Sassanid_Fire_Temple_Elam.jpg (16.05.2013)</p>	<p>Parthenon tapınağı, Atina</p>

<p><i>Roma</i></p> <p>Maison carree http://img341.imageshack.us/img341/6471/maisoncarree.jpg (16.05.2013)</p>	<p><i>Eski Amerika</i></p> <p>Maya tapınağı http://media-3.web.britannica.com/eb-media/27/93027-050-37916C7D.jpg (16.05.2013)</p>
<p><i>Şintoizm</i></p> <p>Fuşimi inari tapınağı http://www.japan-guide.com/e/e3915.html (01.08.2011)</p>	<p><i>Hinduizm</i></p> <p>Angkor Wat http://www.turizmtrend.com/foto-galeri/asyanin-unlu-tapinaklari/81/sayfa-3/ (08.03.2013)</p>
<p><i>Budizm</i></p> <p>Sanchi stupa http://www.destination360.com/asia/india/images/s/sanchi.jpg (16.05.2013)</p>	<p><i>Caynizm</i></p> <p>Ranakpur tapınağı http://www.turizmtrend.com/foto-galeri/asyanin-unlu-tapinaklari/81/sayfa-3/ (08.03.2013)</p>

<p><i>Sihizm</i></p> <p>Altın tapınak http://tr.wikipedia.org/wiki/Harmandir_Sahib (09.08.2011)</p>	<p><i>Konfüçyüsçülük</i></p> <p>Konfüçyüs tapınağı http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter22/chapter220109.htm (10.08.2011)</p>
<p><i>Taoizm</i></p> <p>Altın tapınak http://www.easyoops.com/img/art/golden_pavilion/temple_14.jpg (10.08.2011)</p>	<p><i>Yahudilik</i></p> <p>Sinagog, Köln http://tr.wikipedia.org/wiki/Sinagog (05.02.2014)</p>
<p><i>Hıristiyanlık</i></p> <p>Chartres katedrali (Sanat tarihi ansiklopedisi 1983)</p>	<p><i>İslam</i></p> <p>Sultan Ahmet Camii, İstanbul</p>

Kaynaklar

- Anonim (1983). *Sanat Tarihi Ansiklopedisi Görsel Güzel Sanatlar Ansiklopedisi*. İkinci Baskı, Görsel Yay.
- Anonim (2010). *Başvuru Kitapları Mitoloji*. İkinci Baskı, Ntv Yay.
- Akarca, Aşkırdil (1972). *Yunan Arkeolojisinin Ana Çizgileri I Şehir ve Savunması*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yay.
- Ataç, Mete (1981). “İslam Mimarlığı Kavramı Bir Geleneksel Kültür Kavramıdır”. *Mimarlık*. S.11:51-59.
- Bammat, Necmüddin (1987). “İslam’da Mekan Anlayışı”. *İlim ve Sanat*. S.3-4:41-50.
- Borden Daniel, Elzanowski Jerzy, Lawrenz Cornelia, Miller Daniel, Smith Adele, Taylor Joni (2010). *Başvuru Kitapları Mimarlık*. İkinci Baskı, Ntv Yay.
- Challaye, Felicien (1998). *Dinler Tarihi*. Çev. Samih Tiryakioğlu, Dördüncü Baskı, İstanbul: Varlık Yay.
- Childe, Gordon (1995). *Tarihte Neler Oldu*. Altıncı Baskı, İstanbul: Alan Yay.
- Dickie, James (1996). *Allah and Eternity: Mosques, Madrasas and Tombs, Architecture of the Islamic World*. İkinci Baskı, London: Thames and Hudson. S.15-47.
- Dumortier, Brigitte (2007). *Dinler Atlası inançlar, ibadetler ve ülkeler*. İkinci Baskı, Ntv yay.
- Grabar, Oleg (1998). *İslam Sanatının Oluşumu*. Birinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yay.
- Günay, Reha (2002). *Mimar Sinan ve Eserleri*. Birinci Baskı, İstanbul: Yem Yay.
- <http://cdswr.uwaterloo.ca/Shinto.html> (04.02.2014)
- <http://epochtimestr.com/index.php/cennet-tapinagi> (05.02.2014)
- <http://img341.imageshack.us/img341/6471/maisoncarree.jpg> (16.05.2013)
- <http://media-3.web.britannica.com/eb-media//27/93027-050-37916C7D.jpg> (16.05.2013)
- <http://notjustanotherdolcevida.files.wordpress.com/2012/05/dscn3907.jpg> (02.08.2013)
- <http://static.panoramio.com/photos/large/36146526.jpg> (05.02.2014)
- <http://toptenpk.com/top-10-tourist-destinations-in-2013/> (04.02.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Abu_Simbel_Temple_May_30_2007.jpg (01.08.2013)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:All_Gizah_Pyramids.jpg (05.02.2014)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Dosya:Knossos_Palais_2.JPG (16.05.2013)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Harmandir_Sahib (09.08.2011)
- http://tr.wikipedia.org/wiki/Hoysala_mimarisi (04.02.2014)

- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Sinagog> (05.02.2014)
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Jainizm> (04.02.2014)
- <http://tr.wikipedia.org/wiki/Pagoda> (04.02.2014)
- <http://turkish.cri.cn/chinaabc/chapter22/chapter220109.htm> (10.08.2011)
- <http://www.arkitera.com/webrehberi/mimarlikvesanattarihi> (18 Mart 2003).
- <http://www.corbisimages.com/stock-photo/rights-managed/42-20499108/chaitya-buddhist-temple-ist-cent-bc-karli> (08.08.2011)
- <http://www.dantelsandigi.net/ork/248376-dunyadan-10-harika-tapinak.html> (06.05.2011)
- <http://www.destination360.com/asia/india/images/s/sanchi.jpg> (16.05.2013)
- http://www.easyoops.com/img/art/golden_pavilion/temples_14.jpg (10.08.2011)
- <http://www.epistemica.com/wp-content/uploads/2012/05/Ur-Ziggurat.jpg> (02.08.2013)
- http://www.fouman.com/Y/Image/History/Sassanid_Fire_Temple_Elam.jpg (16.05.2013)
- <http://www.google.com.tr/search?q=atreus+mezar> (16.05.2013)
- <http://www.google.com.tr/search?q=neolitik+mimari> (16.05.2013)
- <http://www.gulkesen.com/index.php/gezi-notlari/1-japonya/5-japonyada-din> (04.02.2014)
- http://www.indiapicks.com/annapurna/D_Rajput.htm (04.02.2014)
- <http://www.japan-guide.com/e/e3915.html> (01.08.2011)
- <http://www.kadinlaricin.net/tatil/altin-tapinak-hindistan.htm> (05.02.2014)
- http://www.kultur.gov.tr/portal/arkeoloji_tr.asp?belgeno=2953 (14 Şubat 2003).
- <http://www.layoverguide.com/wp-content/uploads/2009/11/Milan-Cathedral-Duomo-di-Milano-in-Milan-Italy.jpg> (05.08.2013)
- <http://www.merakname.com/depo/mezopotamya.jpg> (16.05.2013)
- <http://www.turizmtrend.com/foto-galeri/asyanin-unlu-tapinaklari/81/sayfa-3/> (08.03.2013)
- Keleş Gülay, Usta Ayhan, Tuluk Ömer İskender (2001). *Anadolu Türk Mimarlığı İçin Görsel Sözlük*. Birinci Baskı, Trabzon: Sonhaber Yay.
- Mc Neill, William Hardy (1994). *Dünya Tarihi*. Çev. Alaeddin Şenel, Üçüncü Baskı, Ankara: İmge Kitabevi.
- Melvin, Jeremy (2009). *İzmler Mimarlığı Anlamak*. Çev. Murat Şahin, İkinci Baskı, İstanbul: Yem Yay.
- Monnier, Gerard (2006). *Mimarlık Tarihi*. Birinci Baskı, Ankara: Dost Yay.
- Moscati, Sabatino (1985). *Mezopotamya Sanatını Tanıyalım*. İstanbul: İnkılap Yay.
- Mutlu, Belkıs (2001). *Mimarlık Tarihi Ders Notları 1*. İkinci Baskı, İstanbul: Mimarlık Vakfı Enstitüsü Yay.

- Örnek, Sedat Veyis (2000). *100 Soruda İlkelerde Din, Büyü, Sanat, Efsane*. Dördüncü Baskı, İstanbul: Gerçek Yayınevi.
- Raci El-Faruki İsmail, Lamia El-Faruki Luis (1999). *İslam Kültür Atlası*. Çev. Mustafa Okan Kibaroglu vd., Üçüncü Baskı, İstanbul: İnkılap Yay.
- Roth, Leland (2000). *Mimarlığın Öyküsü*. Birinci Basım, İstanbul: Kabcacı Yay.
- Schulz, Christian Norberg (1983). *Meaning in Western Architecture*, Italy: Rizzoli.
- Sinemoğlu, Nermin (1984). *Sanat Tarihi Tarih Öncesinden Bizansa*. İstanbul: Milli Eğitim Yay.
- Stierlin, Henri (1997). *Encyclopedia of World Architecture*. Spain: Evergreen.
- Şenel, Alaeddin (1996). *Siyasal Düşünceler Tarihi*. Beşinci Baskı, Ankara: Bilim ve Sanat Yay.
- Taşkıran, İlker Hüseyin (1997). *Yazı ve Mimari*. Birinci Baskı, İstanbul: Yapı Kredi Yay.
- Turani, Adnan (1992). *Dünya Sanat Tarihi*. Dördüncü Baskı, İstanbul: Remzi Yay.
- Tümer Günay, Küçük Abdurrahman (1997). *Dinler Tarihi*. Üçüncü Baskı, Ankara: Ocak Yay.
- Türkoğlu, İnci (2003). “Yahudi Geleneğinde Sinagog”. *Toplumsal Tarih 112*, S.4:10-17.
- Üçyiğit, Ekrem (1968). *Batı ve Doğu medeniyetleri arasında Tarih Boyunca Türkiye’de Milliyet, Din ve Devrim, Din ve Biz*. Ankara: İş Yay.
- Ünsal, Behçet (1996). *Mimari Tarihi*. Üçüncü Baskı, İstanbul: İ.Y.T.O. Yay.